

Symbolismul

II

În articolul precedent am arătat în treacăt, între alte caractere ale poeziei noi, și năzuința de a răspunde nevoii de sinteză a generației contemporane. Urmind după o generație ce a adunat comori prin analiză, simțim acum nevoia de a construi. Mersul firesc al evoluției inteligenței larg comprehensivă și mlădioasă, moștenită dela înaintașii lor realiștii, mină pe cîntăreții generației actuale spre o reprezentare sintetică a lumii, și ei au căutat să ne-o reprezinte răsfrîngînd în aparența ei fenomenală toate simțirile și gîndirile intrupate în ea de sufletul omului prin veacuri. Natura în opera lor răsfrînge în lungi și repetate ecouri zimbetul, plînsul și visarea omenirii ce a contemplat-o de veacuri. În viața din jurul nostru, cași în viața din sufletul nostru, trăcște și se frămîntă viața omenirii întregi, sufletul omului, acel reflex în mii de fețe al unei imense și necunoscute infinități de fenomene inconștiente. Ei caută imaginea, simbolul, sinestezia ce ar putea mai bine exprima sau mai bine suggera această concepțiune sintetică a lumii. Această tendință generală a sufletelor lor face să pară în contradicție opera lor artistică cu teoriile lor estetice.

Individualiștii declarați în teorie, avînd cultul unei poezii înalte și curate, inaccesibilă vulgului, mergînd cu exclusivismul până acolo încît să se revolte împotriva muzeelor publice ce profanează „Frumuseța” învoind tuturor „băcanilor” să contemple Duminicile și sărbătorile pe Venus de Millo, opera lor totuși este, și tinde se devie din ce în ce, reflexul sufletului omenirii întregi, expresia vieții sociale, sinteza „sufletului colectiv” și a strînsei legături dintre lumea internă și externă. Acest fenomen sufletesc se explică însă foarte ușor. În Morala sa Höfding consideră individualismul cu toate exagerările lui ca simptomul unei schimbări însemnate în mișcarea culturală. El este o protestare, o formă a aspirațiilor dintr'o epocă spre un stadiu al evoluției ce nu e încă lămurit. E plînsul energiei ce nu s'a îndrumat încă spre cea mai desăvîrșită adaptare ce constituie progresul unei epoce. Poezia nouă e în adevăr o protestare în potriva realis-

mului așa cum se prezintă el pe la 1885, ca o reprezentare a unei omeniri dezgustătoare, în opere ce nu aveau alt merit și altă preocupare decît redarea cît se poate de exactă a viciilor și tuturor urciunilor realității, fără poezia și lumina cugetării marilor realiști, promotorii mișcării acestia literare, și ca o reacțiune în acelaș timp în potriva pesimismului ce rezultă în mod firesc din acest spectacol dezesperat.

Le pessimisme cher, comme un crêpe, enveloppe
L'existence de son ombre désespérante ;
La prose rampe au ras du sol, fâiraunt l'immonde,
Etalant au dégoût les vices pathétiques.

(Vielé Griffin)

Nietzscheismul în filosofie, cași simbolismul în literatură, sînt mișcări de reacție, și ca stări conțin, pe lingă crorile și lipsurile datorite împrejurărilor ce le-au produs, și germenii cugetării noi dintr'un moment al evoluției. Mișcarea culturală se desfășoară mai departe dezbrăcîndu-se încetul cu încetul de greșeli și exagerări și îndrumîndu-se pe calea pe care trebuie să urmeze.

Concepțiunea filozofilor din vremea noastră tinde a reprezenta viața ca o putere în realizare, ca o veșnică tendință de a deveni, ca o acumulare de energie ce tinde a se cheltui în acțiuni variate, ca o putere unică, din mișcarea căreia în vederea unor scopuri mereu altele, a unei finalități spre un progres indefinit ca ultimă consecvență, se intrupează infinita varietate de aspecte a omenirii întregi. Această sinteză a unei puteri unice și infinit de variată ar vrea s'o redea poezia nouă răsfrîntă, concretizată în operele de artă.

Gustave Kohn în teorie, cași în întreaga sa operă de artă, urmărește mereu acest ideal : răsfrîngerea mișcării veșnice a vieții în opera de artă, forma care să exprime într'o viziune unică complexitatea infinită a vieții : peisajul trebuie să reproducă în opera de artă nu numai armonia liniilor și toate frumusețile ce cuceresc sufletul dela prima aruncătură de ochiu, ci toate visurile care s'au răsfrînt în el din sufletul trecătorului, el trebuie să fie nu numai ceia ce e el exact în natură ci „*l'heure de rêve du passant*“, ideia trebuie să se talmăcească în opera de artă legată cu toate fenomenele nedeslușite cu care a izvorit din inconștient, cu emoția deosebită, de care era întovărășită, și cu toată puterea ei de reprezentare ; trecutul, prezentul, lacrimile, zimbetul, visarea și speranța, legenda și istoria sînt în versurile lui trăsăturile variate ale sufletului colectiv, epizodele unei mentalități complicate, fixate și legate între ele. Mai ales în volumul său „*Le livre d'Images*“ e vădită această tendință de a sintetiza sufletul colectiv. Toate epocile din istoria Franței sînt reprezentate în acest poem, dar nu pentru a evoca aceste epoce în culoarea vremii lor, nici pentru a caracteriza evoluția spiritului național. Chipurile din acest poem apar nu ca personajele unei drame, ci ca elementele unei simfonii : sufletul po-

porului din Ile de France, in care fiecare trăsătură are nota sa personală, dar numai pentru a degaja mai bine fizionomia întreagă, acea veselie ușoară și plină de vioiciune ce predomină peste tot. Ceia ce urmărește G. Kohn e închegarea într'o puternică sinteză de artă, într'o ideală armonie de sonorități și de culori a sufletului unui neam, in care trăește trecutul, sufletul antic, cu legendele vechi ce s'au născut din patimi vechi și s'au asimilat totuși atit de adinc vieții sale sufletești, incit se schimbă cu ea după împrejurări, realizind in imagini întregul suflet al poporului francez in diferitele lui momente, dar cu aceeași fizionomie gingașă, înflăcărată și plină de spirit.

Francis Vielé Griffin in teorie e partizanul celei mai aristocratice concepții de artă. El cere poetului să creze numai in vederea artei sale și numai in vederea ei să înfrumusețeze visul de Frumuseță a omenirii. E cel mai desprețuitor față de vulg. Totuși opera sa prea direct inspirată din viață, tinzind să o prindă și să o răsfringă cit mai mult in versurile sale, il duce pe nesimțite spre acea simpatie largă și din ce in ce mai puternică, spre acea concepție a sufletului in care partea sufletului mulțimii, a sufletului colectiv, e din ce in ce mai mare. El însuși impins de această dragoste de viață colaborează și la „Entretiens politiques et littéraires“, eulgeria plină de polemici înflăcărate și revoluționare, ce a avut un rol așa de însemnat in inceputurile simbolismului.

Ceia ce urmăresc deci simbolistii, alături de filozofia nouă, poezia nouă, in deosebi de poezia veche, e redarea vieții in mișcare „c'est la passion du mouvement au geste infini, de la vie même, joyeuse ou triste, belle de toute la multiplicité de ses metamorphoses, passion agile et protéenne, qui se confond avec les heures du jour et de la nuit, perpétuellement renouvelée, intarissable et diverse comme l'onde et le feu, riche du lyrisme éternel, prodigue comme la terre puissante, profonde et voluptueuse comme le mystère“ 1)

Din această tendință spre reprezentarea vieții in mișcare s'a născut și nevoia de a modifica forma exterioară a versului, crearea unei prozodii noi, a căru principiu e de a inlocui vechea distribuire a silabelor după cantitate prin o nouă distribuire după calitate, așa numitul vers liber, care să fie mai mlădios și să posede mai multă bogăție in variații, spre a exprima astfel mai bine noul ideal: viața in mișcare. Vielé-Griffin este acel ce are versul liber cel mai muzical și mai artistic adaptat cugetării pe care vrea să o exprime, și libertatea aceasta a ritmului se potrivește de minune in „Les Joies“ veseliei nebanatice, plină de vioiciune și izbucniri neașteptate. Frumuseța acestor versuri e tocmai această mișcare zburdalnică și plină de tinereță a sufletului, pentru care poetul alege adeseori forma populară, in care fantazia fină împrumută simplitatea și naivitatea, mișcarea spontană și caprițioasă a simțimentelor din sufletele ce sint aproape

1) *Mercure de France*, Oct. 1895.

de natură și în care mai trăește adevărata veselie. În *Les Cygnes*, în „Clarté de vie“ viața se desfășoară în scene de o realitate surprinzătoare, sau pline de o poezie adevărată, urmărind însă pretulindeni să dea acea impresie de „tot“, să desfășoare un poem întreg, ale cărui mii de aparențe schimbătoare izvorăsc din jocul luminilor vieții și a umbrelor morții.

Trecind dela operele lirice ale lui Vielé-Griffin la cele dramatice simbolul devine din ce în ce mai uman, tendința e din ce în ce mai vădită spre sinteza sufletului colectiv, interesul din ce în ce mai pronunțat pentru partea din sufletul nostru în care se reflectă solidaritatea. Caracteristic în această privință e „*Phocas le Jardinier*“, capodopera dramatică a lui Griffin. Acest Phocas e un tip în care viața individuală, proprie e covârșită de greutatea celor moștenite dela generațiile trecute. Creștin, fiindcă așa a apucat de la părinți, fără credință vie, printr'un caprițiu al soartei e osîndit să sufere martirul, tocmai în clipa în care se pregătea să iasă în fine din grădina în care trăise mereu până atunci și să meargă spre Thalia pe care o iubea, pentru a-și trăi viața după visul sufletului său. Are puțința să scape de moarte și Thalia vine să-l libereze, dar el alege moartea, fiindcă nu simte energia să o rupă cu trecutul, sufletul său slab și plin de indoliență nu se poate libera de apăsarea „morților“ ce-i poartă în el. Idealul lui Vielé-Griffin se schimbă mereu, împlinindu-se, desăvirșindu-se și amplificându-se, pentrucă atât la el, cît și la mai toți simbolisții, el izvorăște dintr'o arzătoare și sinceră dragoste de viață.

A iubi viața e a o înțelege și a resimți în bucuriile și durerile ei, a răsfringe bucuria și durerea altora în sufletul tău, și cu cît trăești cu atât răsfringi mai mult durerea, cu atât vibrează mai puternic simpatia pentru această durere din jurul tău. De aceea găsim la mulți dintre simbolisți preocuparea pentru dezlegarea chestiei sociale alături de preocupările artei celei mai rafinate și opera multora dintre ei e plină de cele mai puternice simțiminte pentru suferința și mizeria celor mici și umiliți.

Cu Verhaeren, Stuart Merrill și Maeterlinck tendințele aceste spre simpatie și sinteză a sufletului colectiv se afirmă precizându-se din ce în ce.

Emile Verhaeren se caracterizează în toată opera lui prin o putere neobișnuită de a reda impresiile dela lumea reală, pe care le percepe violent, exagerat, ca un tip din cîmpiile flamande în care s'a născut și a crescut. Tablourile din primele sale poeme „*Les Flamandes*“ n'au nimic din eleganța și delicateta scenelor țărănești ale lui Greuze. El nu-și curăță și împodobește țărani, cum face Greuze, pentru a-i înfățișa boerilor cu glasuri subțiri. Eroi lui sint oameni de muncă arși de soare cu sufletul simplu, porniți la minie, cu veselia enormă și cam grosolană din Kermesele lui Rubens, al cărui colorit îl au adeseori și tablourile din versurile sale, scaldate în lumină, precis redată în amănunțimi și în o așa desăvirșită armonie cu sufletele simple ce-și petrec viața în ele. Dealtminteri el înțelege, și să răsfringe ad-

mirabil în opera sa, legătura tainică dintre pământul strămoșesc și viața căreia i-a fost leagăn. Din pământul gras și îmbelsugat al Flandrei viața nu poate izvorî decît plină și arzătoare, fie că se revarsă în plăcerile materiale și senzuale din kermese sau în evlavia pasionată din ordinele lor așa de neîndurate (Les Moines, Paris Lemerre 1886) sau în însuși versul lui Verhaeren.

Dar nu în aceste opere de primă tinerețe se manifestă personalitatea lui Verhaeren în ceia ce are mai caracteristic și mai original. În ele se răsfrînge bucuria de a trăi, fericirea aproape fizică de a se bucura de viață, nici urmă de ideea pură și conceptul înalt. În poemele următoare însă: *Les soirs*, *Les Débâcles*, *Les Flambeaux noirs*, cugetarea se trezește, indoiala vestejește culorile strălucitoare și violente în care i se arătase viața până acum și stînge bucuria și fericirea de a trăi. Durerile „vieții dela țară“ își varsă tînguirea în cîntecele celor pe care-i văzuse poetul până acum numai în veseliiile kermeselor, se răsfrînge în frumuseța cîmpiilor, în tristeța amurgurilor, în freamătul frunzișului și înfiorarea vîntului de sară, viziuni fantastice ce intrupează durerea sufletului lui și durerea omenirii întregi și-i bîntue sufletul ca niște vedenii cumplite din împărăția de dincolo de cugetarea sănătoasă, din împărăția sfîrșită a nebuniei. Versurile lui, turnate într'o formă atît de sugestivă și de intensă ca putere de expresiune, te urmăresc multă vreme după ce ai închis volumul cu imaginile lor violente și căderea ritmului regulată la aceleași intervale, ca o idee ce te stăpînește și te obsedează cu puterea unei halucinații. În poemele din *Les Apparus dans mes chemins* străfulgeră, în tablouri întunecate și pline de groază, viziunile tragice și dureroase ale „celui din zure“, care, sfîșiat de dorinți, plin de groază pentru el însuși, aleargă pe drumuri sterpe printre stînci spre altă viață și alte chinuri noi. „Cel ce știe“ cu privirea ascuțită și neliniștită pentru că a călătat atîta vreme să pătrundă întunerecul și „Cel ce se ridică din neant“, „regele putreziciunilor“ ironia nimicniciei omenești, a putreziciunii stăpînitoare peste toate ce așteaptă acolo în împărăția mormintelor...

Necunoscutul, indoiala, taina veșnică ce ne înconjoară se răsfrîng cu spaimă în aceste splendide și ciudate viziuni, chinuitoare ca vedenii din visele de boală și de nebunie. Sufletul patriei flamande, acel suflet viguros și plin de sevă nu se dă invins însă, el reușește să insenineze frigurile aceste ale răzvrătirii și indoelii în *Les Heures claires* (1896). Veselia fizică din primele poeme, cași groaza bolnavă din *Les Apparus dans mes chemins*, se revarsă în versuri pline de o bucurie calmă și ideală cu mîngierea Ertării, a Dragostei și a Sacrificiului. Și dacă Verhaeren rămîne în celelalte poeme același suflet deschis la simpatia pentru durere, dacă bucuria calmă nu ne arată decît rar pe ici pe cole în versurile sale, ce nu răsfrîng bine și cu putere decît tragicul realității, totuși puterea sa de viziune nu mai răsfrînge spaima în acele groaznice halucinațiuni din poemele pre-

cedente, ci haina măreață, imagina violentă îmbracă ideile, sintezele sale sociale, dă expresie materială, realitate artistică unor sentimente și concepte, pe care epoca noastră nu le-a exprimat încă decît prin limbajul abstract al filozofiei și sociologiei.

Această față nouă a talentului său e în volumul *Villages illusoires* (1899). Viața din cîmpiile Escautului, cu pescarii, morarii și lucrătorii ei, e fondul acestor versuri. Dar chipul lor, gesturile obișnuite cu care trăesc nu răsring numai viața lor proprie, greutățile cu care fiecare-și duce povara, ele se schimbă în viziuni puternice ce *insamnă toată durerea* cu care trăesc acești umiliți din cîmpiile întinse. Ideile și sentimentele puternice ale poetului se încarnază în ele și ele devin *mitul vremilor în care trăim*, haina strălucitoare de artă ce îmbracă sinteza vieții celor ce luptă din greu pentru a realiza spectacolul acesta al vieții din care-și iau hrana disprețuitorii partizani ai nietzscheismului și ai artei pentru artă :

Le passeur d'eau, les bras tombants,
s'affaisse morne sur son banc,
les reins rompus de vains efforts...

Les fenêtres et les cadrans
avec des yeux béats et grands
constatèrent sa ruine d'ardeur,
Mais le tenace et vieux passeur
garda pour Dieu sait quand
le roseau vert entre les dents.

Sau acel impletitor de frînghii, ce pare că trage din orizonturile îndepărtate infinitul vremilor și al spațiului, lumina ce joacă în firile lor de cînepă, și acel țerâr, ce lucrează mereu de ani și ani de zile aruncînd în foc durerea, răzvrătirea, pornirea și miniile sufletului său, din care va lăuri cîndva strălucirea țelului și a fulgerului... Și toți acei nenorociți, ce ca pescarii de pe malul apei, stau aplecați meru spre năvodul în care pescuesc micile lor mizerii, chinuri, remușcări și boale uitînd

Qu'il est au firmament
Attirantes comme l'aimant
Des étoiles prodigieuses!...

Pentru a-i face să-și întoarcă privirile spre această stea minunată se devotează el și în activitatea lui socială, căutînd să fondeze cu Vanderwilde și Eekhoud la Casa Poporului din Bruxelles o secțiune de artă în care să facă educarea poporului, la 1892, și acestor preocupări corespunde admirabila sa trilogie *Campagnes hallucinées, Les Villes tentaculaires* și *les Aubes*.

Orașul se ridică la răscrucea tuturor drumurilor ce vin de la țară, cu luminile lui extravagante și inecate în fum, el atrage „comme un colossal et nocturne espoir“ cu puterea neînvinsă a unei fericiri amăgitoare pe cei ce n'au nimic : „les buveurs de

pluie, lécheurs de vent, fumeurs de brume".... Cimpiile, ogoarele și satele rămân pustii inecate în tăcere și singurătate. la kermese nu joacă decât cițiva nebuni în sunetul unei flașnete hodorogite, mizeria a alungat veselia, și ogorul zace înțelenit, pe cînd nenorociții săteni zdrențuiți, cu privirile rătăcite, se 'ndreaptă spre orașul îndepărtat purtînd atîrnate de toiag boccluțele vîrgate: „le linge usé de leur espoir“. Au ajuns la țelul călătoriei lor, orașul, dar apariția strălucitoare și vrăjită din depărtare s'a șters. Pe piețe se mai ridică încă statuetele, *Soldatului*, *Călugărului*, *Burghezului* și *Apostolului* cu gesturile lor convenționale și protectoare; în jurul lor însă e infernul unde se frămîntă poftele neînfrinate de bani, patimile josnice, dorințele hilpave, spaime și gînduri de omor, sub aparența unei străluciri amăgitoare se tirăsc trupuri istovite de desfriu și lipsuri, suflete josnice rătăcite în împărăția mașinelor

Des mâchoirs d'acier mordent et fument ;
de grands marteaux monumentaux
broient les blocs d'or sur des euclumes,
et dans un coin s'illuminent des fontes
en brasiers tors et effrevés qu'on dompte

și în acest haos, în mulțimea accasta ce se rostogolește într'o pornire nebună spre bănci, localuri de desfriu, fabrici și catedrale, se frămîntă sufletul omenirii în durerea muncii și a lipsei, indiferent și rece pentru cele patru stoluri, simbolurile visurilor de odinioară. Dar în această frămîntare se plămădește *visul cel nou* din „Ideile“ ce plutesc luminoase și imateriale deasupra haosului orașelor.

În *Les Aubes* toate forțele dezlănțuite în acest haos se zbuțumă, se ciocnesc și prăbușesc în neant orașul, curățînd murdăriile și josniciile vieții de azi, pentruca să răsară apoi zorile vieții noi, nesigure încă în încheierea visului nou, ca orice lumină de zori, dar, tocmai pentru asta, mai frumoase și mai poetice....

O lumină nouă răsare în sufletul poetului din clipa în care durerea lui devine durerea milei, și simbolul său intrupează aspirații largi și înalte. El se resemnează și primește viața în dureroasa și tragică ei luptă, lipsită de bucuria în care se increzuse atît de copilărește în tinereță și a cărui stingere îl aruncase odinioară în desnădejdea și spaimele indoelii :

La joie hélas ! est au delà de l'âme humaine.
Les mains les plus hautes n'ont arraché que plumes
à cet oiseau qui vole en tourbillons d'écume
avec son ombre seule à fleur de nos domaines!..

(*Visages de la vie 1899*)

Filosofia lui se înseninează cu cît concepția lui despre viață devine mai largă, cu cît simpatia lui îmbrățișează mai mult din

manifestările ei. Viziunile puternice, violente ce păreau că-l stăpinesc, dînd o aparență de neregulă și exagerare bolnăvicioasă operelor sale în care-și răsfrîngea numai propria lui durere, se disciplinează, devin o forță sub controlul rațiunii, se intrupează în opere de o artă originală și puternică, care răsfrînge cugetări înalte și simțiri adînci, în imagini mărețe, în strigăte de durere nesfîrșită izvorite parcă din glasul omenirii în luptă cu Destinul).

Opera lui e epepeia vremilor noastre ce răsfrînge și concepția noastră despre viață, realizează sinteza vieții universale cu miile de forțe pe care le pune în mișcare pentru a se transforma, a deveni, a crea (mai ales în *Forces tumultueuses*), durerea cu care se realizează în omenire această viață precum și partea ce o luăm la durerea din jurul nostru, puterea cu care se răsfrînge sufletul mulțimii în sufletul modern, suferința și sforțarea cu care năzuește acest suflet colectiv, social spre o formă nouă de adaptare spre alte visuri și idealuri noi.

Simpatia, adîncă și de veacuri țesuta legătură dintre viețile ce trăesc alături, într'o comună sforțare și durere pentru realizarea acestei tainice puteri de viață ce se agită în noi, ne cucereste tot mai mult. Drepturile „mulțimii“ se întind pe neștiute, pe nesimțite chiar în sufletele mindre ale individualiștilor înveterați ce o hulesc și o disprețuiesc. Ea bîntuie mentalitatea modernă, ne urmărește, ne obsedează, se impune meditațiunilor noastre filozofice, înviează simțimintele obosite de veșnica indoială cu care se realizează cunoștința și ca un nou „fontaine de Juvence“ reintărește arta, care dezamăgită de încercările zadarnice spre idealul absurd și obscurantist al „artei pentru artă“, se întoarce spre ea cîntînd să răsfrîngă viața ei bogată.

Caracteristică în această privință e opera lui Stuart Murrill. Cîta vreme sufletul său duios și melancolic s'a trudit să făurească versuri în care să se realizeze acea lăimoasă „artă pentru artă“, pentru care s'au războit atîția critici și literați, el n'a dat decît opere curioase, artificiale și sterpe. El n'a izbutit decît să îngrămădească aur, sîdef, purpură, rubin și marmoră, în fulgerări și străluciri orbitoare, în poemele sale „*Les Fastes*“ și o imensă plictiseală în sufletul cititorului, ce nu poate resimți decît doar mirare pentru sforțările și „*les tours de force*“ pe care acest artist le săvîrșește în dragostea artei, falsificîndu-și și talentul și gustul publicului cititor.

Adevăratul poet nu s'a dezvăluit decît atunci cînd s'a hotărît în sine să fie el în ciuda esteților și a artei pentru artă. Din sufletul său larg deschis acum la durerea milei, din simpatia arzătoare cu care se'ndreaptă el spre cei ce sufăr, izvorăște o cîntare în care palpită o inspirație adevărată, largă și calmă, un vers, a cărui formă desăvîrșită, dar simplă, nu mai sună de zîngănitul aurului, a săbiilor și vorbelor rare și ciudate, poetul nu a mai căutat idealul său în „artă pentru artă“, în vise pline de deșertăciune :

1) A. Beaunier. *Poésie nouvelle*.

Reviens ô toi, des cavalcades et des batailles,
 Et laisse choir tes étendards en loques dans le crépuscule :
 Tu es las, ce soir de la guerre et des représailles
 Et de la hache du bourreau que le sang des pauvres macule

Versurile din „Les quatre saisons“ sînt scoase din sufletul său și accentele lor adînci răsună în sufletul cititorului, poezia lui nîmerește puterea de emoție și de artă a poeziei adevărate.

Concepția sufletului omenesc ca una din manifestările puterii de viață din univers, în armonie cu tot ce viază în jurul său, e concepția poeziei moderne în genere în operele cele mai disparate ca culoare poetică. La Stuart Murril ea devine un fel de panteism, acelaș suflet palpită în toate, și sufletul omului cu sufletul lucrurilor e într'o veșnică și caldă înfrățire; durerea, mizeria se ivesc atunci cînd omul uită și calcă în picioare aceste legături primordiale și veșnice între sufletul lui și natura. Fericirea nu se găsește decît în sînul ei, în viața calmă și simplă dela țară. Poetul știe unde e locul tainic în care își poate realiza visul său de fericire simplă și liniștită, dar nimănui nu-i e îngăduit să se închidă în cetatea egoismului. În raiul dragostei și al fericirii te oprește o clipă să-ți improspătezi puterile și apoi ia-ți toiagul și pleacă mai departe, pe drumul greu al vieții, pentru a să izbindești pe pămînt împărăția păcii și a „iubirii“:

Nous ne connaissons plus les tristes maisons
 Dont, le soir, les miroirs sont pleins de trahisons.

Et tandis qu'étranglées aux mille poings du sort.
 La Ville hurlera, louve ou chienne, à la mort
 Nous réverons tout bas, saisis d'un peu de crainte
 Et n'osant, pour agir, délacer notre étroite

A ce petit jardin tout parfumé de fleurs,
 Dont la porte était close aux passantes en pleurs
 Jusqu' au soir saint ou nous sûmes, sans plus de doute,
 Que l' esprit du Seigneur s'avancait sur la route !

Durerea milei care tremură în sufletul poetului și-l alungă din locașul fericirii, grija de a trăi după idealul său de înaltă și curată simpatie și pentru ușurarea suferinței din jurul său, dă o mare putere democratică poeziei sale senine și adeseori duioasă. Forma versului de o frumuseță gravă, biblică zice Beaunier, poate să exprime în acelaș timp bucuria vieții adevărate, gîndirea plină de amărăciune „că pretutîndeni e luptă“ și nobila voință de a revărsa în omenire gîndul păcii și al înfrățirii. Cit de departe sînt aceste versuri oglinda unui suflet deosebit, generos și plin de umanitarism, de încercările false și artificiale în care poetul și-a sacrificat talentul și-a înăbușit sufletul nobil, pentru a servi o concepție de artă absurdă și antiumană!

Din acelaș izvor de caldă simpatie își ia caracterul, viața, originalitatea și opera lui M. Maeterlinck.

Evoluția operei lui Maeterlinck e aproape aceeași ca a lui Verhaeren. Atît doar că cîntarea lui nu începe cu înnurile de veselie și bucurie ale unei vieți în plină înflorire, ca acele din *Les Flammandes*. Sufletul său chinuit lincezește izolat de lume și viață în sera caldă și artificială a „Artei pentru artă“, dar viața de care el s'a dezlipit îl urmărește în singurătatea lui și se răsfrînge prin geamurile serii, în visarea-i plină de urît, deformată în vedenii înfrigate de boală, într'o fantasmagorie de păuni albi ce pășesc agale spre locul nemișcat sub cerul fără soare, sau în imagini ciudate de plante ostenite cu frunze late lăsate în jos, cu flori de nufăr galbăn și fără vlagă, ca visele izvorite din urîtul și lincezeala sufletului său, sau în alegorii de o subtilitate bolnăvicioasă și plină de turburare, cu cîinii galbeni ai păcatului, hainele urii și leul măreț al dragostei, pe dinaintea cărora trec „oile ispitei“. (*Serres chaudes* 1889)...

Încetul cu încetul sufletul acesta turbure se limpezește pînă ce ajunge la senina și măreața filosofie din *La Vie des Abeilles*. Din această turburare însă i-a rămas, plutind pretutindeni în opera sa, simțul ascuțit al misterului, tendința de a privi viața cu mirare și spaimă, tendința spre misticism: certitudinea e numai în misticism, căci adevărurile mistice au asupra adevărilor ordinare un privilegiu ciudat: „Nu mor și nu îmbătrinesc“ zice el. Filosofia aceasta indicată abia în „Princesse Maleine“ (1896) se precizează în operele „les Aveugles“, „les Sept Princesses“, „Pelleas et Melisande“, „les Trois Petits Drames“ și în acea culegere de studii și reflecții „Le Trésor des humbles“ (1896) în care Maeterlinck motivează și justifică filosofia sa, filosofia spre care tînde epoca sa. Adevăratul eu nu e acel ce se manifestă în ideile și simțimintele clare, conștiente. Esența lui intimă, adevărata lui activitate izvorăște din inconștient. De aceea ființele simple, ce ascultă de pornirile aceste din adîncul ființii lor intime, sînt mai aproape de adevăr, în spontaneitatea lor de ființi primitive, decît cei ce lucrează numai după rațiunea conștientă. Femeile în specie, zice el, par a fi păstrat legături tainice cu puterile primitive: „Elle savent des choses que nous ne savons pas.Et c'est par elles que malgré les envahissements de la raison discursive, s'est conservé sur terre le sens mystique“. Revărsată în imagini clare și conștiente viața sufletească se falsifică, nu mai e imaginea exactă a aceluia „nu știu ce“ din care s'a născut, mai ales însă o falsifică vorbele. Sufletul adevărat e în tăcere, și prin tăcere se comunică stările sufletești ce încearcă în zădar să se realizeze în vorbe. Taina e deci în sufletul omului și în legătura lui cu evenimentele. „Aujourd' hui, zice Maeterlinck, l'idée du Destin se réveille“. Destinul nu exclude posibilitatea științii, perfecționarea cunoștinții noastre despre cele ce sînt, dar cu cît cunoștința își mărește domeniul cu atît se mărește și împărăția tainii și a neexplicabilului în jurul nostru. Destinul e taina nedezlegată ce învâluie întimplările din viața omului.

În fața destinului și a tainei sufletului se cuvine să ne minunăm și să ne umilim, căci numai astfel vom privi viața așa cum e și atunci ea ne va apărea cașicind am fi în puterea unor forțe ciudate ce ar sta în legătură cu întâmplările. Întâmplările înseși se vor realiza anume pentru fiecare suflet, și ele se presimt de cei ce sint atenți la ușoarele zgomote cu care se anunță ele sufletului.

Privită astfel viața e mult mai bogată și probabil mult mai aproape de adevăr decit redusă în mod arbitrar la cele cîteva percepții clare ce sint pentru făuritorii de sisteme realitatea... Din această concepție filozofică își scoate el estetica și în special estetica teatrului său. Teatrul, zice el, e în urmă față de evoluția sufletului modern, căci autorii dramatici pun tot interesul dramei în anecdotele pe care le reproduce ea. În realitate nu întâmplările mari sint cele mai grave, în viața omului, ci acele ce se petrec în tăcerea, taina și adîncurile sufletului. Deci trebuie pentru a le realiza altă-ceva decit gesturi mari și potop de vorbe, asasinate și întâmplări grozave. La cei ce se pretind psihologi și studiază caracterele, drama e iarăși falsă, căci psihologia lor e rudimentară și se reduce la cîteva fenomene conștiente. Deosebirea dintre Racine și Shakespeare de pildă e tocmai în aceea că personajele lui Racine nu se înțeleg decit din cele ce exprimă, căci, dacă ar tăcea, tăcerea lor nu ar însemna nimic și ele nu ar mai exista, pe cînd toată frumusețea dramelor lui Shakespeare nu rezidă în întâmplările violente și ca străine de drama înseși, ci în cuvintele pline de un înțeles tainic, ce deschid perspective neașteptate asupra vieții și soartei omenești. În aceste vorbe se rășfrînge poezia invizibilului, emoția măreață a infinitului ce învâluie pretutîndeni cugetarea omenească, căci ele adevseori sint nefolositoare în desfășurarea acțiunii și totuși dau valoarea operei de artă. După *Princesse Maleine* subiectul dramelor sale nu va mai fi întâmplarea cutărui sau cutărui erou, ci drama însăși a Vieții și a Soartei.

În armonie cu această concepție sint și concepțiunile lui etnice, așa de frumos redată în *la Sagesse et la Destinée* (1898), un fel de manual de morală mistică.

Înțelepciunea, zice el, nu poate izvorî numai din rațiune, fiindcă omul nu e numai ființă rezonabilă, căci faptele noastre bune, cugetările înalte, își au de multe ori obîrșia în partea sufletului pe care n'o putem nici cunoaște, nici explica. Și totuși, de și caută să pue în conștiința morală simțimentul necunoscutului, și al misterului, în armonie însă cu aceste tendinți soluțiunile sale etnice sint pozitive, căci el privește ca cea mai gravă și mai dăunătoare eroare aceea de a clădi și făuri sisteme ce nu au ca bază cunoștința solidă și temeinică a realității. El nu admite supra-naturalul, minunea unei lumi ce ar exista în afară de lumea noastră, ci vrea să deschidem ochii asupra celor ce se petrec în viață, asupra întâmplărilor care ne apar ca foarte naturale și care în realitate sint stranii și supranaturale, vrea să deștepte în

conștiință simțul tainei care există și are aceleași drepturi la interesul nostru cași cunoscutul, realitatea din domeniul cunoscutului. Pozitivismul categoric ce înlătură taina și necunoscutul, cași credința religioasă care ne oprește de a le cerceta, sint deopotrivă greșite, unul fiindcă le tăgăduște existența, alta fiindcă le îndumnezește, și de greșelile acestea ne va feri studiul, cercetarea științii. Din cunoașterea adevărului vom putea cunoaște și *ce sintem și ce trebuie să facem*.

Acestea sint perspectivele noi, ideile și simțimintele cu care poezia nouă reîntinerește arta și inspirația poetică.

Din cauza cadrului în care a trebuit se restring subiectul destul de vast al acestui articol, am fost nevoită să trec ușor asupra modificării formei versului, asupra calităților estetice ale operelor acestor poeți noi și am fost silită să nu mă opresc deloc și asupra altor poeți destul de talentați, ca Paul Fort, Francis James, Max Elskamp etc., scopul meu fiind mai mult de a desemna în linii mari această nouă mișcare a cugetării și artei contemporane.

Symbolismul este una din miile de fețe ale spiritului timpului „l'esprit en marche“. El reprezintă, nobila încercare a spiritului modern de a face din artă expresiunea cea mai desăvârșită a concepțiunilor despre viață și lume, a aspirațiunilor și idealurilor morale cele mai înalte și mai curate ale timpului în care trăim.

Izabela Sadoveanu

